

LAIMINGIAUSIOJI VASARA

Tai buvo laimingiausioji mano vasara. Gal ir kitos buvo laimingos, bet aš jų nebeatsimenu. O šitoji man tada buvo padaryta iš labai mėlyno dangaus, skaidriausio vandens Aiškūne, juodų vėžių pakriaušėse ir apšiurusių bibliotekos knygų. Nuo knygų prasidėjo mano gyvenimas, jomis, reikia manyti, ir baigsis. Negaliu sakyti, kad esu knygų žmogus, nors kiti gyvena knygoje, sapnuoja kaip knygoje, kalba kaip knygoje. Buvau upelio žmogus, miškelio žmogus, žvyrių, dar esu buvęs grybų ir žuvų, o paukščių – ne, nors galvą užvertęs galėdavau ilgai žiūrėti, kaip kregždės šaudė virš žalio kiemo. Dar esu buvęs savo pajuodusio smuikelio žmogus, dvejus metus – pirmdėlės karvelės Bukos, kurios ilgėjausi net kariuomenėj. Bet tai buvo vėliau, daug vėliau, o tą laimingąją savo vasarą aš tebuvo mažas, pajuodęs, alkanas vaikas su knygų pundeliu po pažasčia.

Kaimo pradinę baigiau per dvejus metus ir nebežinojau, ką toliau daryti. Kaip ją baigiau, kaip joje mokiausi, tik miglėlė belikusi. Lyg nė mokėsis nebūčiau. Bet žiūrėdamas į vasaros kregždes, jau buvau bepradedęs svajoti, kaip rudenį vaikščiosiu žvyrkeliu į Mosėdį, ten bus daug knygų, daug vaikų, daug naujų mokytojų, o ne tik šie du. Čia mokytoja visą pamoką mezga ir mezga, o jos vyras niauriai žiūri pro langą ir vis barbena pirštais į stalą...

Artėjo ruduo, kregždės išskrido, už klėties pradėjo sirpti slyvos: tos mažosios, labai tamsiai mėlynos ir dar mėlyniau rūgščios. Sugalvojau: rugsėjo pirmosios rytą prisiskinsiu jų pilnas kišenes, naujojoje mokykloje padalinsiu klasės vaikams, kad su manimi draugautų. Bet patėvis pasakė:

– Niekur tu šią žiemą neisi. Pirmiau šiek tiek paauk. Nusineš varna nuo vieškelio.

O kaip aš paaugsiu, jei esu amžinai alkanas? Vakarienei visuomet tik putra – vanduo, į kurį įblęsta sauja ruginių miltų. Naktį negali nieko kito pasapnuoti, tiktai duonos kvapą, – sako, niekas kvapų nesapnuoja, aš sapnuodavau.

Patėvis iš arklio ašutų buvo nusivijęs lydekinės meškerės valą. Ir mane išmokė. Plūdė – iš pušies žievės, didelė ir ruda, dvigubas kablys sulenktas iš kietos plieninės vielos. Kotą išsikirto lazdyno krūme, peiliu nuskuto žievę, tik pačioje galūnėje paliko neskustą dėl tvirtumo. Mano meškerėlė buvo trumpesnė, plūdelė – kaip nykščio galas, o kabliukas sulenktas iš žiogelio. Aš visuomet turėjau sugauti patėviui pirmąją žuvelę, o jis, pamovęs ant savo dvigubo kablio, per karklyno viršų ją tyliai nuleisdavo į sietuvą...

Lydekas motina kepdavo. Nuo jų greitai užaugtum, jei galėtum visas suvalgyti vienas. Tačiau turi laukti ir laukti. Suaugusieji nebeprisimena, kaip patys laukė ir kaip negalėjo sulaukti, kol užaugo.

Aš sugalvojau, kaip užaugti greičiau. Reikia vienam pačiam prisigaudyti daug žuvies, slaptai išsikepti ant laužo žvyrjose ir valgyti, valgyti užsimerkus, kol pajusiu, kad jau augu. Dar reikia pasiimti druskos, degtukų ir peilį pasmailinti pagaliui, ant kurio pamovęs aš tą žuvį kepsiu. Tik nesugalvojau, kaip jos tiek daug prisigaudyti.

Šauklių kaimo žemė derlinga, bet labai akmenuota. Žmonės metų metais velka, veža tuos akmenis ir krauna į ilgiausias kūlines, o kitą pavasarį – ir vėl jie pilkuoja dirvose, vėl besą iškišę savo pakaušius, šokindami į viršų plūgus, dalgius ir akėčias. Bet prie tų kūlinių anksčiausiai išsirpsta žemuogės. Pasiėmęs sulankstytą aliuminį puodelį, aš pirmasis iš kaimo vaikų ten ir budėdavau. Vos parausta uogos šonas – jau ir mano burnoj, į puodelį nelabai kuri įkrenta. Privalgyti neprivalgysi, bet patį didįjį alkį apraminti galima. Motina ir nesitikėdavo tų mano uogų, jų niekaip nepavykdavo parnešti namo.

Prie kūlinės atsitūpęs, aš ir įžiūrėjau plyšyje granatą. Kas ją ten įkišo – nežinau, bet ją radau aš, ir

dabar ji – mano! Noriu – sprogdinu, noriu šiaip pasislėpęs ritinėju!..

Tai buvo ne ta baisioji, skeveldrinė, kuri visa rantuota, o kita, ne tokia bauginanti, panaši į nedidelę konservų skardinę, net visai jauki ir patogi laikyti saujoj. Buvo ir žiedas, ir sprogdiklis, o ką toliau daryti, mes, kaimo vaikai, jau visi žinojom, įstačiau granatą į puodelį, paroviau žolės, apkamšiau iš šonų ir dar ant viršaus užmurdžiau, kad nebarškėtų, kai tekinas bėgsiu namo. Kol bėgau, prisiminiau patėvio pasakojimą, kad per karą rusų kareiviai granatomis sprogdino Bartuvoje žuvis. Vieną buvo įmetę ir į Kaubrienės vištininką, paskui pusę dienos virš kaimo sklandė dulkių, pūzrų debesis ir raibos vištų plunksnos. Dabar ir aš turėsiu žuvies! Neduosiu niekam! Jiems nereikia augti, o man reikia, nes esu per mažas ir negaliu eiti į Mosėdžio mokyklą.

Atgurgėjęs nuo Šauklių ganyklų, nuo Nerpuolės pelkių, Aiškūnas pro pat mūsų trobos galą jau teka ramus, tik labai vingiuotas. Troba ne mūsų, o Mosteikos, juos išvežė į Sibirą, aš jų niekada nemačiau, bet kol mes čia gyvenam, kaimynai bent neišplėš grindų ir neišlups langų. Kiek paėjus, toliau yra akmenuota brasta ir lieptas su perlaužtu turėklu, o už jos – karklais, laukiniais serbentais, vingiorykštėmis užvirtę upelio vingiai. Ten nepasimaudysi, ten šaltas vanduo, ten vėžių karalystė. Maudytis galima tik trijose sietuvose, kurios taip ir eina viena po kitos: Mosteikinė, Juodeikinė ir Anužinė. Ta – pati giliausia, joje galima plukdyti arklius. Per kurio žemę teka Aiškūnas – to vardu ir sietuva. Nebėra kaime Mosteikos, nebėra jokio Juodeikos, likę tik jų sietuvos. Anužienė yra, bet ji našlė, jokių arklių neplukdo, plukdo kiti. Mačiau, kaip plukdė abu savo arklius Valužis, o Eidiejus – tą savo vieną, tik užmiršau jo vardą. Gražus arklys, garsiai prunkštė plukdomas.

Visose trijose sietuvose yra daug žuvų. Vidurdienį, per patį karštį, didelis būrys kuojų snausdamos kaitinasi paviršiuje, ir tai viena, tai kita vis pasiverčia ant šono. Kodėl jos sublyksi kaip auksas, jei pačios yra sidabrinės?

Granatos nesinešiau namo. Paslėpiau paupy serbento krūme, o pats parėjau mojuodamas tuščiu puodeliu. Motinai pasakiau, kad dar nesirpsta tos žemuogės, o gal kiti vaikai bus nurinkę.

Aš jau supratau, kad nėra paprastas tas dalykas, kuriam ruošiuosi. Nebus taip, kad atsistosi ant sietuvos kranto, ištrauksi žiedą, pliumptelsi granatą į vandenį, o paskui tik susirinksi žuvis į krepšį ir patrauksi į žvyrijas kepti. Pirmų pirmiausia – tai didelis pavojus, aš tą supratau, ir jau vien tas supratimas saldžiai virpino širdį, kelias naktis ilgai neleisdamas užmigti. Kai prabusdavau „ant viedro“, stovėdavau tamsoje, išpūtęs pilvą, klausydamasis čiurlenimo, ir pajusdavau ne palengvėjimą, o vėl tą patį saldų pavojaus kirbinimą. Motina sakė, kad pasidariau išsiblaškęs: pasiūstas vienur – nueinu kitur, o valgydamas įsistebeiliju į langą ir sėdžiu su atvėpusia putruota lūpa. Sako, didelis pavojus – saldus. To nežinojau tada, nežinau ir dabar. Matyt, saldus, jei sako.

Geras žiupsnis druskos, susuktas į popiergalį, jau guli mano švarkelio kišenėje, degtukai taip pat, peilį paimsiu išeidamas, o senas krepšys, pamautas kieme ant tvoros, tartum šypsosi kiauru dugnu į viršų, bet aš jam tą šypseną užkimšiu paupy pasilaužytomis vingiorykštėmis. Čia svarbu yra nutaikyti laiką. Dabar vasaros vidurys, pats jos karštumas, ir popiet kaimo žmonės eina nusnausti pokaičio. Eina ir motina su patėviu, bet ne visuomet. Kai tik jie užsnūs, aš peilį pakapt nuo stalo, krepšį capt nuo tvoros ir – tekinas prie upės. Granata laukia manęs serbento krūme. Kelis kartus ėjau tikrinti, ar tebėra, tuo pačiu ėjimu apžiūrėdamas visas tris sietuvas. Mosteikinė nelabai gili, šitas krantas lėkštas, tik anas status ir su giliai išgraužta pakriaušė, todėl ir negerai, kad pakriaušė anoje pusėje. Man reikia, kad būtų šioje. Anužinė – per gili, kaip aš paskui susirinksiu žuvis į krepšį, kad plaukti dar nemoku? (Išmokys mane kaimo pusvaikiai tiktai kitą vasarą.) Todėl pati tinkamiausia man bus Juodeikinė. Šioje pusėje, vienoje vietoje, yra šioks toks skardelis, ant jo atsistojęs ir ištrauksi žiedą, įmesiu granatą, o pats bėgsiu tolyn ir krisiu ant pilvo į žolę prie tokių nedidelių alksniukų. Po sprogdymo jau bus galima eiti artyn ir žiūrėti, ar daug žuvų iškilo pilvais į viršų.

Bet viskas išėjo ne visai taip, kaip buvau suplanavęs ir numatęs. Jau stovėjau ant to Juodeikinės skardelio, jau kairės rankos smilių buvau įkišęs į žiedą, jau liko tik trūktelti ir sviesti... Man pradėjo taip drebėti kojos, kad vos nenugriuvau čia pat ant žemės. Užsimerkiau ir taip kurį laiką stovėjau, mintyse sakydamas toms kojoms: „Ko jūs bijot, kai aš pats visai nebijau?“ Nuo tų žodžių jos tartum aprimo, o aš trūktelėjau žiedą, iškėliau ranką su granata aukštyn, ir... dabar reikėjo mesti ją į vandenį, į pat sietuvos vidurį. Bet ranka nepajudėjo, taip ir liko iškelta, lyg būtų staiga paralyžiuota. „Mesk!.. Mesk!..“ – šaukiau sau iš visų jėgų, nors nebegalėjau pakrutinti net lūpų. Tik atsileido kumščio pirštai, ir granata nukrito man prie pat kojos. Žiūrėjau į ją žinodamas, kad tuoj pat sprogs. Bet mano koja besanti drąsesnė už ranką, ji spyrė į tą granatą, ir aš mačiau, kaip ji ritasi nuo skardelio į vandenį. Ar įkrito – nebemačiau, nes ir pats kritau ant žemės. Dar norėjau užsispausti delnais ausis, bet nebespėjau. Man pasirodė, kad granata sprogo po pat mano pilvu, giliau, žemėje. Nieko daugiau nebemačiau ir nebegirdėjau, tiktai neperstojantį spengimą ausyse. Kai šiek tiek atsitokėjau – vis dėlto besąs kažkaip nušliaužęs iki tų alkšniukų... Kai pavakary, ilgokai pagulėjęs ant žolės, linkstančiomis kojomis parsivilkau namo, patėvis tuoj pat paklausė:

– Kas ten paupy sprogo?

– Nežinau.

– Kur tu žinosi!.. – įsikišo motina. – Ar tik ir pats nebuvai prilindęs?

– Nebuvau...

Iki tol nežinojau, kad jau moku meluoti. Ir dar žiūrėdamas į akis. Bet vasara vis tiek buvo gera, nors truputį ir gėdinga.

Per vaikus sužinojau, kad kitame kaimo gale, išvežtųjų Vyšniauskų troboj, atidarė biblioteką. Vienas pirmųjų ten ir prisistačiau. Buvo labai nedrąsu, buvo taip nedrąsu, kad kelis kartus praėjau pro abu jos langus, žiūrinčius čia pat į kelią. Praeinu ir vėl sugrįžtu, praeinu ir vėl sugrįžtu. Net savo mažą atspindį žiūrėjau stikluose. Bet viduje buvo knygos, kurias galėsiu skaityti, nes juk visą žiemą neisiu į mokyklą.

Biblioteka buvo tuščia, saulėta ir dulkėta. Prie lango, virš stalo, kyšojo didelė kupeta juodų plaukų, tokių juodų ir garbanotų, kokių dar nebuvau matęs. Ir du dideli papai, aptempti languota palaidinukės medžiaga, gulėjo ant stalo priekyje. Tik paskiausiai pamačiau jaunos merginos veidą.

– O!.. – pasakė tas veidas. – Atėjai knygų?.. Dar visai nedaug teatvežė, o vaikiškų neturiu nė vienos.

– Aš nenoriu vaikiškų.

– O!.. – vėl pasakė veidas. – Eik ir pasirink kokią plonesnę.

Plonesnių irgi nenorėjau, visos knygos turėtų būti storos, kad galėtum ilgai skaityti ir skaityti.

Pirmą kartą besidaužančia širdimi atsistoju prie knygų lentynos. Ta viena lentyna čia ir tebuvo, aplink ją liko dar daug kambario.

Išsirinkau tris neplonas.

– O!.. – pasakė veidas. – Tu tiek neperskaitysi.

– Perskaitysiu!

– Bet nieko nesuprasi.

– Suprasiu!

– O! – ir vėl pasakė veidas. – Tada imk. Tik neištepliok ir neišplėšyk lapų.

– Neišplėšysiu.

(Čia rašau „veidas“, nors jo kaip tik ir neįsidėmėjau.)

Kai aš, laimingas laimingiausias, tas tris knygas parsinešiau namo, patėvis tuoj pat ištiesė į jas ranką:

– Duok šen!..

Pavartė, pasklaidė, vėl sudėjo atgal į krūvelę:

– Tik nepamesk čia kokių komunistiškų!..

Aš ir negalėjau žinoti, kokios komunistiškos, o kokios ne, bet šitos aiškiai nebuvo tokios. Vienoje juodu rašalu buvo parašyta: „Mylimai Jadvygai gimimo dienos proga. Tėvelis. 1934 m. gegužės mėn. 20 d. Salantai.“ Kitoje toks kaip antspaudas, tik ne apvalus, o pailgesnis: „Kretingos gimnazija“. Trečioje – „Nr. 123“. Ir apačioje pabraukta. Pamažu pradėjau suprasti, kodėl jos ne komunistiškos. Komunistiškos bus naujos, naujų geriau neimti. Gal kokią vieną, na, gal dvi, tiktai neparodyti patėviui, skaityti aplenkus laikraščiu, kad jis nepastebėtų naujumo ir vėl nepareikalautų: „Duok šen!..“ Jau įsitaisiau prie lango, jau atsiverčiau pirmąjį puslapį, jau tuoj pradėsiu skaityti, kai vėl išgirdau patėvio balsą:

– O kas ten tas knygas išduoda?

Aš nemokėjau pasakyti, nežinojau pavardės nė vardo:

– Tokia... su dideliais plaukais ir papais...

Paaiškino motina:

– Bernienė sakė, kad atsikėlė iš Salantų tokia jauna komsomolka žydelkėlė.

– O iš kur Salantuose beatsirado gyva žydelkėlė?

– Nežinau, gal žmonės per karą išslapstė...

Patėvis paniuro kaip debesis:

– Varys čia dabar komunistų propagandą!..

Ir viena balta akim dėbtelejo mano pusėn:

– Ar tik nereikės tau uždrausti ten landžioti?..

Apšalau, sustingau, sėdėjau prie lango tykesnis už pelę. Bet daugiau nieko nesakė, išėjo į kiemą.

Tas tris knygas skaičiau visą savaitę. Nuo ryto iki vakaro. Užmiršau Aiškūną, užmiršau visas tris sietuvas, net kūlinės žemuogių nė karto neprisiminiau. Aš čia nebegyvenau, aš čia nebebuvo, tartum išskridau iš savo kiemo kaip paukštis.

Nežinau, su kuo galėčiau palyginti ilgo skaitymo malonumą, nebent su skraidymais sapnuose, kai pakylai aukštai į orą, kai nereikia net pastangų plasnoti, sklendi sau, ir tiek. Toks lengvas, toks laimingas ir nenorintis nusileisti ant žemės.

Kai tas tris knygas nunešiau atiduoti, biblioteką radau užrakintą. Klebenau, klebenau rankeną, bet durys neatsidarė. Apėjau iš kitos pusės, o per prastąjį kiemą motriška benešanti glėbį buroklapių.

– Ar biblioteka nebedirba?

– Nebedirba, vakali, nebedirba!.. Bėk greitai namo!..

Pajutau kažką negero. Kodėl – nesupratau. Praleidęs porą dienų, vėl styplinejau palei bibliotekos duris, ir vėl jos man neatsidarė. Net buroklapių niekas nebenešė per kiemą. Dunksojo negyva troba su viduje užrakintomis knygomis, negyva negyviausia, lyg iš jos antrą kartą būtų visus išvežę...

Sekmadienį pavakariais laikas lėtai teka per kaimą, plačiai ir sekliai pasiliejęs. Niekur nedarda ratai, niekas nieko nekala, nepusto dalgio, nebarškina kibiro į rentinį. Moterys, išsinešusios žemus krėsliukus, sėdi savo kiemuose po obelėmis ir skreituose pjausto obuolius. Iš jų ripkelių suveria ilgus karolius ir pakabina džiovinti. Karoliuotos trobos gražiai atrodo. Tokiais pavakariais motina išbėgdavo čia pat pas savo draugę Bernienę ir grįždavo nešina visokiomis naujienomis.

– ...o naktį atėjo iš miško keturi vyrai...

– O kas matė, kad keturi? – sukľuso patėvis.

– Ar naktys akių neturi?

– Turi, turi. Nu?..

– Nukirpo anai tuos plaukus, išspardė subinę ir pasakė, kad lig saulės patekėjimo neliktų čia nė

smarvės!.. Buvusi atsiųsta šnipinėti.

– Atsiųs kitą.

– Sako, dabar bus padėtas Ubago Juzė.

– Nu, tas...

Ubago Juzė – lyg ir saviškis, visiems pažįstamas, užaugintas Salantų ubago. Ubagas jį net į mokyklą leido. Tas tai jau nieko čia nešnipinės. Pernai, kai buvau mažesnis, maniau, kad šnipinėti – tai visur landžioti ir viską uostyti. Dabar jau žinau, kad ne.

Ubago Juzė atvažiuodavo dviračiu, prisisekęs prie kartelės nučiurusį portfeliuką. Visuomet per patį vidurdienį, visuomet tikrai dviem valandom. Reikėjo nutaikyti tą laiką, aš ir nutaikydavau. Jis irgi tik sėdėdavo prie stalo, neramiai žiūrėdamas į stiklą, ir leisdavo man verstis lentynoje. Galėjai pasiimti tris, galėjai ir penkias, jis tik užrašydavo į sąsiuvinį. Priešais jį visuomet gulėdavo negražiai atplėštas laikraščio gabalas su duonos trupiniais ir baisiai dvokiančių „Boks“ papirosų pakelis. Juos be perstojo dūmydavo, o dūmus pūsdavo tiesiai į stiklą. Galėjai matyti, kaip jie šliaužia tuo stiklu aukšty. Gal jam taip būdavo gražu, o gal ir dėl kitko.

Iki rudens aš jau buvau perskaitęs daug knygų. Labai gaila, bet nebeatsimenu kokių. Neatsimenu nei autorių, nei pavadinimų. Jos visos buvo parašytos suaugusiems, ką aš ten galėjau suprasti? Tačiau be knygų jau nebegalėjau apsieiti. Ne tiek be knygų, kiek be paties skaitymo. Mano akys į nieką daugiau nenorėjo žiūrėti, jos tiesiog šaukte šaukė: „Duok mums raidžių!.. Duok mums raidžių!..“ Nežinau, gal yra tokia skaitymo liga? Jei yra, tai aš ja susirgau vaikystėje, paskui ji perėjo į chronišką ir nebepagydomą. Tiesą pasakius, niekas jos nei gydė, nei ruošėsi gydyti. Tikrai motina vos ne kasdien keldavo balsą: „Ko tu gadini akis saulei nusileidus? Ar tu negali palaukti, kol degsim lempą?“ Tas ir yra, kad negali palaukti, – jau Baltoji Iltis ir tas baisusis buldogas sustojo vienas prieš kitą, jau iššiepė dantis, jau puls ir įsikibs vienas kitam į gerklę!.. Juk jie nežino, kad pas mus nusileido saulė, o motina tyčia čiupinėjasi prie mūriuko, kad tik tos lempos kuo ilgiau nereikėtų degti.

Aha! Pasirodo, vieną knygą atsimenu! Bet atsimenu ir kitą. Tų dviejų jau ir norėdamas niekuomet nebegalėsiu užmiršti.

Buvo Velykos, antroji diena, kai jau galima eiti pas kitus vaikus. Pro langą matėsi, kad visur jau daug daugiau juodos žemės nei papilkusio sniego. Kieme gali prasimanyti visokiausių žaidimų, bet kur tu eisi, jei skaitai storą knygą? Likau kiūtoti prie lango. Patėvis, pasiėmęs kirvuką, išdūlino į Šauklinę išsikirsti naujų meškerykočių. Rudenį nulūžo jo lydekinės galas. Paguldė ant žemės, tūpčiojo, tūpčiojo palei karklyną, kol pats ir užmynė. Gerai, kad ne aš. Motina susirišo po kaklu skarelę:

– Eisiu pas Bernienę naujynų.

Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą. Išbuvau joje gal valandą, gal dvi. Paskui man atsitiko kažkas baisaus. Bėgau keliu vienplaukis, garsiai verkdamas, pro ašaras nieko nematydamas, įpuoliau į Bernienės trobą. Motina ir Bernienė sėdėjo ant lovos, Bernius su Pauliku – prie stalo. Kritau motinai į skreitą:

– Vytuks mirė!..

Kūkčiojau, gūkčiojau ir visas drebėjau nuo verksmo. Bernienė griebėsi už širdies:

– Jėzau, ar Brenciaus?.. Tas mažasis?..

– Neee!.. Iš knygos!..

Troboj stojo tylą, neatsimenu – jauki ar nejauki, bet joje pasigirdo tik Pauliko balsas:

– Iš to vaiko neišeis paprastas žmogus. Bus arba vyskupas, arba arkliavagis.

Dabar žinau, ką tada skaičiau. „Altorių šešėly“. Trečiąjį tomą.

O Jonas Paulikas buvo padžiūvęs pilko veido žmogus. Visuomet kišenėj turėdavo skardinę dėželę su soda. Tokią visai nemažą. Net važiuodamas vežimu staiga sustabdydavo arklį, į pusiau sulenktą

delną susipildavo baltą kalnelį ir atsilošęs visą susižerdavo į burną. Nei jam buvo šleikštu, nei jam reikėjo vandens užsigerti. Numanu, nuo ko jis paskui mirė, liko jo žmona Nastė, pati gerklingiausia našlė visame kaime. (Pats nežinau, dėl ko Pauliką čia paminėjau. Gal dėl jo neišsipildžiusios pranašystės.)

Tas Ubago Juzė, kol buvo graži vasara, kasdieną atvažiuodavo į biblioteką pūsti dūmų. O kai prasidėjo lietūs, kai įmirko vieškelis, išmaltas dar per karą, tai prakiūtojęs dvi valandas po prieangio stogeliu, aš dažnai grįždavau namo, nieko taip ir nesulaukęs. Todėl knygas pradėjau imti tik pačias storąsias, kad ilgiau užtekčiau. Juk ir man tie bjaurūs orai uždarė ir kiemą, ir visus paupius. Teisybę pasakius, tų plonųjų ne kažkiek jau ir tebuvo likę neperskaitytų, – nelabai didelė ta Šauklių bibliotekos lentyna, pastatyta apytuščiame kambaryje tarp dviejų langų. Ir tą kartą išsirinkau tris pačias storiausias. Dvi buvo įprasto didumo, o trečioji per pusę mažesnė, – kaip senų davatkų maldaknygės, spausdintos dar Valančiaus laikais.

Įsitaisęs prie savo lango, ją pačią pirmąją ir atsiverčiau. „Tarptautinių žodžių žodynas“. Išspausdintas Klaipėdoje 1936 metais, kai aš dar nebuvo gimęs. Surašyta visa eilė pavardžių, bet aš įsidėmėjau tik Borutos, nes neseniai buvau perskaitęs jo „Medinius stebuklus“. Apie dievdirbį Vincą Dovinę. Net pats bandžiau išdrožti arklio galvą iš plono lentgalio, tiktai nieko, be kraujo praliejimo, man neišėjo. Ir vėl viršutiniame dešiniajame kampe pamačiau tai, ką nebe pirmą kartą regėjau: Nr. 203. Ir pabraukta. Jau buvau matęs ir Nr. 123, ir Nr. 87. Taip ir įsivaizdavau: kažkuriame netolimame miestelyje – gal Salantuose, gal Barstyčiuose – senas mokytojas ar senas kunigas renka, perka, glosto savo knygas, kiekvienai užrašo numerį, visas yra perskaitęs, o jo paties nebėra. Numanu, kur jis dabar galėtų būti, tik sakyti negalima...

Ir dar ką pamačiau. Pačiame puslapio viduryje, baltame plotelyje, buvo nutrėkštas ir pridžiūvęs uodas. Sulenkęs pirštą, valandėlę svarsčiau: nukrapštyti ar palikti? Nukrapščiau, bet vis tiek liko jo atspaudas popieriuje, tartum koks slaptas ženklas. Bet labiausiai mane nustebino tai, kad visas tekstas buvo surašytas dviem stulpeliais. Žinojau, kad stulpeliais rašomi eilėraščiai, ir pats jau mokėjau du: „Trakų pilį“ ir „Kur pažvelgsi, visur balta“. Bet ten žodžiai patys kažkaip klojosi galvoje, perskaitei – ir iškart įsiminei, o čia – niekaip! Tai kas, kad kiekvieno posmelio žodis prasideda vis iš tos pačios raidės! Iki vakaro vargais negalais išmokau tik pirmąjį puslapį. Ubago Juzė buvo prisakęs: jeigu per dešimtį dienų neperskaitei knygos – atnešk ir parodyk, kad tebeturi, kad nesi pragaišinęs ar suplėšęs, pratėsiu dar dešimčiai. Tris kartus nešiau ir tris kartus rodžiau. Paskutinį kartą Ubago Juzė pasakė:

– Nebevark tu su ta knyga, vaikas, rinkis kitą.

Išsiskyriau su Boruta lengvai, juk net raidės „a“ negalėjau išmokti ligi pat galo. O paskui ir visai užmiršau.

...Tą pavasarį, Kalantos pavasarį, mudu su Juozu Marcinkevičium dirbom „Nemuno“ redakcijoje. Visi kiti ten dirbo normaliai, o mudu iš Kauno kiekvieną penktadienį važiuodavom namo: vienas – į Veliuoną, kitas – į savo Mosėdį. Tą pavasarį prisimenu kaip saulėtą, vėjuotą ir labai žalią. Tiesiog žalios žolės pavasarį. Žolė veržte veržėsi į viršų visais panamiais, patvoriais ir net pro šaligatvių plyteles. Bet gal tik man vienam taip atrodė, nes dar nebuvo matęs pavasario dideliame mieste. Žemaitijoje, kur žolės nei namai, nei cementai negožia, ji ir dygsta, ir žaliuoja kitaip. Buvo pats vidurdienis, abu turėjome gražaus laiko iki savo autobusų. Sutarėm, kad užsuksim į „Rambyną“ ir išgersim po bokalą alaus.

Visokių yra aludžių: ir ponams, ir bajorams, ir paskutiniams liumpenams. „Rambynas“ buvo universalus. Prie vieno stalo, žiūrėk, sėdi trys vyrai baltais marškiniais, pasirišę gražius kaklaraiščius, prie kito – du jjuodę vargšeliai, užsivilkę suglamžytus švarkus vos ne ant pliko kūno. Vienas toks ir

priėjo prie mūsų:

– Knygos nereikia?

– Kokios?

Iš po švarko ištraukė rudą knygą.

Atsiverčiau pirmąjį puslapį – ir apšalau: pamačiau ir Nr. 203, ir nutrūkšto uodo atspaudą puslapio viduryje... Kaip, kokiais būdais tu pasivijai mane po dvidešimt penkerių metų, taip ir neišmoktas atmintinai Borutos Žodyne?..

– Už kiek?

– Už keturis.

– Rublius?..

Juozas šnipštelėjo man į ausį:

– Bokalus, durniau!..

Parsivežiau į Mosėdį. O paskui, kai ruošiausi kraustyti į Vilnių, pats gerai nežinodamas, kur ten gyvensiu, visa širdimi jaučiau, kaip jis prašosi kartu. Kitos knygos taip nesiprašė. Bet jis liko gulėti kartoninėj dėžėj pas uošvę ant aukšto. Dar po kelerių metų, kai jau turėjau butą, išlaisvinau aš jį iš to kartoninio kalėjimo. Dabar jam buvo gerai mano lentynoje, bet aš ir vėl jį užmiršau. Juk jau žinojau tūkstančius tarptautinių žodžių, nors nė vieno atmintinai ir nesimokiau. Nebereikėjo man jo. Bet tegu būna. Jis čia tik vienas toks, šaukliškis, vis dar atsiduodantis Ubago Juzės dūmais...

...Ir graudu, ir gaila man pasidaro savęs, kai atminties akimis pamatau berniuką, vis kiūtantį ir kiūtantį prie lango su knyga rankose. Lauke – balta žiema, balta kaip popieriaus lapas...

Romualdas Granauskas, *Trečias gyvenimas*: apysaka ir esė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014.